

geknek szentbeszédet tartó társainak felkészülését. Ízelítőül pedig misztikus írásainak gyöngyszeméből, a *Lélek zarándokútja Istenbe* (*Itinerarium mentis ad Deum*) címűből emeltünk ki egy fejezetet, ami alkalmas arra, hogy felelevenítsük Bonaventura alakját, és e sok másolatban fennmaradt, sokat olvasott írásra irányítsuk olvasóink figyelmét. Gondolkodásában Bonaventurát, a korai ferences iskola beállítottságának megfelelően, első helyen Szent Ágoston ihlette meg, azonban sok esetben fordult Arisztotelészhez is.

1588-ban nevezte őt V. Sixtus szeráfi doktornak (*doctor seraphicus*), amikor egyháztanítónak nyilvánította; azonban ezt időben megelőzte egy mára már elfeledett megnevezése, ő volt a *doctor devotus*: az alább közölt részlet ez utóbbi tartalmára is vet némi fényt. XIII. Leó pápa fejedelemnek mondta őt a misztikusok között, őt, aki rendje vezetésében nagyon is határozottnak mutatkozott: nem véletlenül, mivel volt honnan merítenie bölcsességet és rendtársai irányításához szükséges kellő tapintatot. Utóéletével kapcsolatban el kell még mondani, hogy filozófiai iskolát nem teremtetett, ezzel szemben misztikus írásainak hatása többek között Seusón és a *devotio moderna* áramlatán, valamint Johannes Gerson műveiben és Szalézi Szent Ferencen is érződik.

A lélek zarándokútja Istenbe

BONAVENTURA

Isten megismerése a természetes képességeinkbe oltott képmása által (Harmadik fejezet)

Szent Bonaventura
misztikus művei, Bp.,
SZIT, 1991. A szöveget,
korábbi fordítások
felhasználásával, Barsi
Balázs OFM és Várnai
Jakab OFM gondozta.
48-52. o.

(Az első két fejezetben az Istenhez emelkedés fokozatairól beszélt és azokról a nyomokról, amelyek segítségével Istent az érzékelhető világban felismerhetjük.)

I. A két említett fok az összes teremtményből felragyogó nyomokon vezetett Istenhez. Elsegített bennünket annyira, hogy magunkba, vagyis lelkünkbe húzódhassunk vissza, ahol az Isten képe ragyog. A harmadik fokon tehát magunkba szállunk, kint-hagyjuk mintegy az előcsarnokot, s megkíséreljük a sátor előreszéiben, a szentélyben (vö.: Kiv 26,34-35), a tükörkép segítségével meglátni az Istent. Itt az igazság fénye gyertyatartóról világít lelkünk arcába (vö.: Zsolt 4,7), amelyből a Szentháromság képe sugárzik vissza.

Vonulj tehát magadba, és lásd, milyen hevesen szereti lelked önmagát. Nem szeretné, ha nem ismerné önmagát, és nem ismerené, hogyha nem emlékeznék önmagára. Értelmünk ugyanis sem-

mit sem fog föl, ami nincs előbb emlékezetünkben. Ebből lásd meg, ne a testi, hanem a lelki szemeddel, hogy lelkednek három képessége van. Nézd e három képesség működését és kapcsolatait, s meglátod Istent magadon, mint tükörképen keresztül, azaz tükör által homályosan (1Kor 13,12).

2. Az emlékezetnek nemcsak a jelenlévő, testi és időleges, hanem a folyamatos, egyszerű és örök dolgok megtartása és megjelenítése is feladata. Az emlékezet az elmúlt dolgokat a visszaemlékezésben, a jelenvalókat a befogadásban, a jövő dolgokat az előrelátásban tartja meg. Megjegyzi továbbá az egyszerű dolgokat, a folytonos és osztott mennyiségek princípiumait, amilyen a pont, a pillanat és az egység. Ezek nélkül lehetetlen elgondolni mindazt, ami belőlük folyik. Végül mindenkorra megőrzi a tudomány örök alapelveit és alaptételeit. Amíg csak az észet használja, nem feledkezhet meg róluk annyira, hogy amikor hallja, ne helyeselve és ne egyezzen bele. Nem fogja fel újra azokat, hanem csak felismeri mint veleszületett és otthonos tartalmakat. Kiviláglik ez az efféle tételekből: ugyanazt a dolgot csak állítani vagy tagadni lehet, az egész nagyobb, mint valamely része¹, vagy bármely más alaptételből, amelyben nincs elvi ellentmondás.

Az emlékezet első ténykedésében, amely a múlt, a jelen és a jövő dolgokra vonatkozik, az öröklét jellegét viseli, amelynek osztatlan jelene minden időre kiterjed. A másodikból kitűnik, hogy nemcsak a kívülről származó képzetek alkotják az emlékezetet, hanem felülről is kap egyszerű tartalmakat, amelyek nem jöhetnek az érzékek kapuin és a képzetekkel. A harmadikból pedig azt látjuk, hogy változatlan fényt is hord magában, amelyben a változatlan igazságokra emlékezik. Így tehát az emlékezet különböző működéseiből is kitűnik, hogy a lélek Isten képe és mása. S ez a kép annyira a lélekben van, s úgy van meg benne, hogy Istent csakugyan felfogja és képes őt magába fogadni és részesedhet benne.²

3. Az értelmi képesség tevékenysége abban áll, hogy felfogja a fogalmak, ítéletek és következtetések értelmét.

A fogalmak jelentését az értelem akkor fogja fel, amikor a dolgokat meghatározásában megérti. A meghatározás egyetemes fogalmakkal történik. Az egyetemes fogalmakat pedig még egyetemesebb fogalmakkal határozzuk meg, mígnem eljutunk ahhoz a legmagasabb és legegységesebb fogalomhoz, amelynek ismerete nélkül nem foghatjuk fel az alárendelt fogalmakat. Míg nem tudjuk, hogy mi az önmagától való lét, addig nem tudhatjuk a többi létező meghatározását sem. Magát a létet pedig csak jellemzői által ismerhetjük meg, melyek a következők: egység, igazság, jóság. Mármost a létet fogyatékosnak és teljesnek, tökéletesnek és tökéletlennek, lehetségesnek és ténylegesnek, bizonyos szempont szerint és önmagában, résznek és egésznek, mulandónak és állandónak, mástól valónak és magától valónak, nem léttel vegyesnek és szintiszta létnek, mástól függőnek és függetlennek, utóbbinak és

¹Itt Arisztotelész ismert tételeire utal Bonaventura.

²Vö.: Szent Ágoston, *A Szentháromságáról*, XIV, 8,11, (Ókeresztény írók 10).

³Averroes: *De anima*,
III, text. 25.

előbbinek, változónak és változatlanak, egyszerűnek és összetettnek ismerjük meg. A a tagadás és hiány ismerete azonban valóságos létet tételez fel.³ Tehát csak akkor jön rá a dolgok végére járó elme a teremtett dolgok értelmére, ha a legtisztább, legvalóságosabb, legteljesebb és föltétlen lét ismerete ebben segíti. Ez pedig a föltétlen és örök lét, amely minden dolog létalapját a maga tisztaságában tartalmazza. Hogyan is jönne rá elménk valamely dolog fogyatékos és befejezetlen voltára, ha a hiány nélküli létet nem ismerné? Hasonlóképpen vagyunk a többi említett tulajdonsággal is.

Akkor mondjuk, hogy elménk valamely ítélet értelmét fölfogja, ha biztosan tudja, hogy igaz. Ez az igazi értelemben vett tudás, mert csak ez az ismeret zárja ki a tévedést. Tudja, hogy ez az igazság nem lehet más. Tudja, hogy ez az igazság változatlan. S minthogy elménk változékony, éppen azért csak a változatlanul sugárzó fény világánál láthatja meg a változatlanul ragyogó igazságot. Ez pedig nem lehet változó teremtmény. Csak az a fény lehet, amely megvilágosít minden e világra jövő embert, az igazi világosság, az Ige, mely kezdetben Istennél volt (vö.: Jn 1,1-9).

Végül pedig a következtetés tartalmát akkor fogja fel elménk igazában, ha látja, hogy a konklúzió szükségképpen következik a premisszákból. Ezt nemcsak a szükségyszerű fogalmakban látja, hanem az esetlegesekben is; amilyen ez is: ha az ember fut, akkor mozog. S ezt a szükségyszerű helyzetet nemcsak a meglévő dolgokban veszi észre, hanem a nemlétezőkben is. Mert ha a létező emberről világos, hogy amikor fut, mozog, akkor a nemlétező emberre nézve is világosnak kell lennie. Az ilyen következtetés szükségyszerűsége nem a dolog anyagi létezéséből folyik, hiszen az esetleges; sem abból, hogy mint gondolat a lélekben van, mert ha nem a dologban lenne, merő feltevés volna. Tehát az örök (teremtő) művészetben létező mintából kell folynia, minthogy a dolgok elrendezése és egybeilleszkedése az örök művészetben lévő ábrázolásuknak felel meg. Ezért mondja Szent Ágoston az igaz vallásról szóló művében, hogy minden helyesen következtető elme fénye ennél az igazságnál fog tüzet, s hozzá igyekszik vissza.⁴

⁴Vö.: Szent Ágoston:
De vera religione,
39 (72)

Ebből világos, hogy elménk az örök igazsággal van összekötésben, hiszen csak annak tanítása alapján képes az igazat fölfogni. Az igazságot azonban biztonsággal csak akkor láthatod meg magadon mint tükörképen keresztül, ha szenvedélyek és érzéki képek nem akadályoznak s nem helyezkednek felhők gyanánt közéd és az igazság sugara közéd.

4. A választóképeség (akarat) működését a latolgatásban, az ítéletben és a vágyódásban figyelhetjük meg.

A latolgatás nem más, mint annak keresése, hogy mi a jobb: ez vagy az? Jobbnak azért nevezünk valamit, mert az közeledés a legjobbhoz; közeledés a nagyobb hasonlóság miatt. Senki nem tudhatja másképp, hogy az egyik dolog a másiknál jobb, csak ha tudja, hogy jobban hasonlít a legjobbhoz. Hogy pedig valami

máshoz jobban hasonlít, nem tudhatja másképp, csak ha ismeri azt a mást. Nem tudhatom, hogy ő jobban hasonlít Péterhez, ha nem ismerem Pétert. Tehát minden latolgatásban szükségképpen megvan a legfőbb jó belénk oltott ismerete.

Biztos ítéletet az egybevetendő dolgokról csak bizonyos törvények alapján alkothatunk. Viszont senki sem ítélhet a törvény alapján biztosan, csak ha bizonyos abban, hogy a törvény helyes, és azt magát már nem kell bírálnia. Ám elménk is ítéletet alkot önmagáról. Azonban nem ítélheti meg azt a törvényt, amelynek alapján ítél. Tehát a törvény elménk fölött áll, s aszerint ítélünk, ami belénk van oltva. Márpedig senki sincs az emberi elme fölött, csak az, aki alkotta. Ítélnőképességünk tehát, ha egészen a dolgok gyökeréig hatok, az isteni törvényekig jut el.

A vágy főképp arra irányul, ami a legjobban vonz. A legjobban pedig az vonz, amit legjobban szeretünk. Legjobban viszont azt szeretjük, ami a legjobban boldogít. Ám nem boldogít más, mint a legfőbb jó és a végső cél. Tehát egyedül a legfőbb jót áhítja az emberi vágy mindenben, akár maga a legfőbb jó az, akár valamely utánzata. Akkora a legfőbb jónak az ereje, hogy mindent csak az utána való vágyódásból szeret a teremtmény. Csak akkor csalódik és téved, ha a képet és a hasonmást tartja valóságnak. Lásd hát, mily közel áll a lélek Istenhez, s miképp vezet az emlékezet az örökkévalóhoz, az értelem az igazsághoz és a választóképesség a legfőbb jóhoz.

5. Ezeknek a képességeknek a rendje, eredete és működése pedig magához a Szentháromsághoz vezet. Az emlékezetből származik — annak mintegy gyermeke — a megértés. Tulajdonképpen akkor értünk meg valamit, amikor az emlékezetben lévő ismeretkép az értelem legmagasabb csúcán feltűnik. Ez pedig nem más, mint belső beszéd.

Az emlékezet és az értelem leheli a szeretetet, amely összekapcsolja. Ez a három: szülő, ige és szeretet mint emlékezet, értelem és akarat van jelen a lélekben. Lényegileg azonosak; egyenlők egymással, egyidejűek és teljesen átjárják egymást. Ha tehát Isten tökéletes szellem, akkor benne is van emlékezet, értelem és akarat, akkor van szült Igéje és lehelt Szeretete. Ezek szükségképpen különböznek, mert az egyik a másiktól ered, de nem mint lényeg, sem járulékképpen, hanem mint személy. Amikor tehát a lélek magába néz, önmagán mint tükrön át az Atya, az Ige és a Szeretet szemléletére jut. Ez a három egyformán örökkévaló személy, egyenlő és lényegi egy azonos. Úgy azonban, hogy mindegyik a másik kettőben benne van, de az egyik nem a másik, hanem mind a három egy Isten.

6. Arra a szemléletre, amelyben a lélek a három és egy őselvet a lelki képességek hármasságában és egységében mint Isten képességében megismeri, a tudomány fénye segíti. A tudomány tökéletesíti és oktatja a lelket, a boldog Szentháromságot hármasan ál-

lítja elénk. Minden bölcselkedés vagy természetbölcseleti, vagy elméleti, vagy erkölcsi. Az első a létezés okát kutatja, és az Atya hatalmára mutat, a második a megismerés alapjaira tanít, és az Ige bölcsességét mintázza, a harmadik az élet rendjét kutatja, és a Szentlélek jóságához vezet. Mármost az első metafizikára, matematikára és fizikára oszlik. A metafizika a dolgok lényegét, a matematika a számokat és alakokat, a fizika a dolgok természetét, erejét és kifejtett hatását tárgyalja. Az első az ősohhoz, az Atyához vezet, a második az Atya képmásához, a Fiúhoz, a harmadik a Szentlélek ajándékához. A második feloszlik: grammatikára — ez a kifejezésre képesít —, logikára — ez az érvelésre nevel — és retorikára, mely meggyőzésre és megindításra tanít. Ez is a Szentháromság titkát foglalja magában. A harmadik az egyén, a család és a társadalom etikájára oszlik. Az első az Atya születetlenségére, a második a Fiú születésére, a harmadik a Szentlélek szabadságára utal.

7. Mindezek a tudományok biztos és csalhatatlan törvényeken nyugszanak, melyek az örök törvényből a lelkünkbe szüremkedő fények és sugarak. Ezért értelmünk, amelyet ennyi fénysugár beragyog és eláraszt, ha nem vak, önmagából jut el az örök világosság szemléletére. Ennek a világosságnak a sugárzása és látása a bölcslet csodálatra indítja, és zavarba hozza a hitetlent, hogy értsen és beteljesedjék a jövendölés: Csodálatosan ragyogsz te az örök hegyekről, megrettennek tőled mind a szívükben oktalanok (Zsolt 75,5-6).

KEDVES OLVASÓINK!

Felhívjuk előfizetőink szíves
figyelmét, hogy a Vigilia folyóirat
2000. évi előfizetési díja
egy évre 1500,- Ft.